

Dr. Peter Mikša

Oddelek za zgodovino,
Filozofska fakulteta
Univerze v Ljubljani
peter.miksa@ff.uni-lj.si
COBISS: 1.01

Od gore do simbola: Triglav in njegova vloga pri Slovencih

From a Mountain to a Symbol: Mount Triglav and Its Role among Slovenes

Izvleček

Triglav, najvišja gora Julijskih Alp, je hkrati najvišji vrh Republike Slovenije. Umeščen je v državni grb in prek grba v državno zastavo in predstavlja najmočnejši nacionalni simbol Slovencev. Razlogi za to umestitev so v preteklih zgodovinskih dejanjih in dogodkih, ki so Triglav tako močno približali Slovencem. Z razvojem in organiziranjem planinstva in alpinizma v drugi polovici 19. stoletja so današnje slovenske gore, predvsem pa Triglavsko pogorje, začele zanimati nemška planinska društva, ki so tam začela graditi kočice in urejati poti do njih in na vrhove, saj je šlo tudi za markiranje prostora kot nemškega. V tem vsesplošnem ozračju je pod Triglavom službujoči župnik Jakob Aljaž iz čistih domoljubnih vzgibov leta 1895 za 1 goldinar kupil vrh (špico) Triglava in tam postavil stolp. Dejanje je v javnosti v naslednjih letih vse bolj odmevalo in nakazovalo zmago Slovencev nad Nemci, Triglav pa je postajal vedno močnejši simbol slovenstva. Prvič ga je kot simbol Slovencev upodobil arhitekt Jože Plečnik leta 1934, med okupacijo v drugi svetovni vojni se je Triglav že konec leta 1941 pojavil kot simbol Osvobodilne fronte, leta 1947 pa je Triglav uradno postal državni simbol v novi slovenski ustavi, ko je bil upodobljen v grbu. Tam je prek vseh novih jugoslovanskih in slovenskih ustav ostal do osamosvojitve Slovenije. Leta 1991 je bil glavni sestavni del uvrščen v novi grb Republike Slovenije, prek grba pa v zastavo Republike Slovenije.

Ključne besede: Triglav, Alpe, boj za gore, simbol, grb, Slovenija, osamosvojitve

Abstract

Triglav, the highest mountain in the Julian Alps, is also the Republic of Slovenia's highest summit. It is featured in the national coat-of-arms and, consequently, in the country's flag, and is the most prominent Slovene national symbol. This position is rooted in the historical actions and events that brought Triglav so close to Slovenes. With the development and organization of mountaineering and alpinism in the second half of the 19th century, Slovene mountains, and particularly the Triglav mountain chain, caught the interest of German mountaineering societies, which began to build huts and lay out trails to these huts and to the summits, thus marking this space as German. This general atmosphere and purely patriotic motives induced Jakob Aljaž, who worked as a parish priest beneath Triglav, to purchase the summit (peak) of Triglav for 1 florin in 1895 and erect a turret. In the following years the public took increasing notice of his action that hinted at Slovenes' victory over Germans. Gradually, Triglav was becoming a growing symbol of Sloveneness. The architect Jože Plečnik first depicted it as a symbol of Slovenes in 1934. In late 1941, during the occupation at the time of World War II, Triglav was used as a symbol by the Liberation Front; in 1947 it was used as an official national symbol in the new Slovene Constitution, when it was featured in the coat of arms. It remained part thereof through each Yugoslav and Slovene constitution until Slovenia's independence. Being the main constituent part of the Republic of Slovenia's new coat-of-arms, Triglav thus ended up on the Slovene flag in 1991.

Keywords: Triglav, Alps, battle for mountains, symbol, coat of arms, Slovenia, independence

Uvod

Gore so geografska stalnica in spremljevalke človeškega razvoja. Najdemo jih na vseh celinah, skupaj pa obsegajo dobrih 20 % Zemljinega kopnega. Na začetku 21. stoletja je na območju gora živelo okrog 720 milijonov ljudi oziroma 12 % takratnega svetovnega prebivalstva, še 14 % pa jih je živelo v njihovi neposredni bližini. Kljub temu pa so zaradi reliefne razgibanosti in podnebnih razmer ter otežene gospodarske izrabe med redkeje poseljenimi območji. To še posebej velja za visokogorja s »kamnito puščavo«, kjer ni rodovitne prsti. So pa bile gore za človeka skozi zgodovino in so še vedno pomembne kot:

- geografska ločnica, saj predstavljajo orografsko (reliefno) prepreko, hidrološko mejo med povodji in porečji, podnebno mejo ter kulturno mejo med narodi, verami in jeziki;
- vir pitne vode, saj vse večje svetovne reke izvirajo v gorah, z gora pritečejo tudi njihovi pritoki, odmakajo pa obširna območja nižin, ki obdajajo gorovja, kjer so se razvile številne svetovne civilizacije;
- vir hrane, saj je bilo v gorskih območjih udomačenih 16 od 20 temeljnih rastlin, pomembnih za preskrbo človeštva, vključno s koruzo, krompirjem, ječmenom, sirkom, jabolki in paradižnikom. Še sedem rastlin (pšenica, riž, fižol, oves, grozdje, pomaranče in rž) je človek prilagodil pridelavi v gorskih predelih. Tudi prve udomačene živali za prehrano in materialno preskrbo, kot so alpake, koze, lame, ovce in jaki, so ljudje najprej udomačili v gorah;
- vir biotske raznovrstnosti, saj so gore prostor pestrih geoloških, geomorfoloških, hidroloških ter podnebnih razmer, kar neobhodno vodi v pestrost živega sveta, ki se na majhnem prostoru prilagaja temu spletu naravnih dejavnikov;
- vir geološke raznovrstnosti, saj je nastanek le-teh povezan z nastankom gora, njihova nahajališča v gorah pa so neizbrisen element pri nastanku in širitvi imperialnih sil (v Evropi začenši z Rimljani). Na slovenskem ozemlju je habsburška monarhija večino svojega bogastva črpala iz rudnika živega srebra v hriboviti Idriji;
- kraj izjemnega kulturnega pomena. V gorah so bila svetišča in daritveni oltarji že v pradavnini, hkrati pa so gore dobile značaj nedostopnosti. Večina verstev je gore praktično do 19. stoletja štela za nevarne, saj naj bi na/v njih domovala različna demonska bitja. Hkrati pa so gore pojmovala kot prostor stika z bogom, tako se je oblikoval tudi pojem svetih gora. Z oblikovanjem nacionalne zavesti in z enačenjem ozemelj in posameznih narodov pa so gore postale tudi simboli teritorialne pripadnosti.

V prispevku želim izpostaviti zadnjo točko. Gore kot najvišje in močno impresivne pokrajine odsevajo namreč temeljne vrednote kultur po vsem svetu. V ZDA denimo Skalno gorovje predstavlja skupek temeljnih vrednot ameriške družbe, ki uteleša duha modernega naroda, hkrati pa ima izjemen duhovni pomen za staroselska ljudstva Severne Amerike. Tako Skalno gorovje ponuja interpretacijo originalnega, neomadeževanega duha ameriškega naroda. Podobno Japonci častijo lepoto narave kot temeljni del verskih obredov. Osrednjo vlogo v tem čaščenju ima gora Fuji, kot ena izmed treh svetih gora japonskega otočja, ki je hkrati domovanje bogov in simbol japonskega naroda. Podobno vlogo pri Slovencih odigrajo Alpe, ki se na ozemlju Slovenije delijo na Julijske Alpe, Karavanke ter Kamniško-Savinjske Alpe. Zlasti najvišje Julijske Alpe so pomembne za nacionalno utemeljitev Slovencev in njihove identitete. Že v času Jugoslavije, še posebej pa po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, so postale prostor, ki presega politične, verske in ideološke razlike, v času nacionalizmov 19. stoletja pa so bile prostor ostrih mednarodnih bojev. Gorski svet, predvsem Triglav – najvišja gora Slovenije, je v slovenskem nacionalnem imaginariju konec 19. stoletja, predvsem pa v začetku 20. stoletja, postal poseben simbol neuklonljivosti naroda in je zavzel posebno mesto v oblikovanju slovenskega kolektivnega spomina in nacionalne identitete. Danes imamo Slovenci goro – Triglav – v dveh od treh državnih simbolov (grb in zastava).

Julijske Alpe so pomembne za nacionalno utemeljitev Slovencev in njihove identitete. Že v času Jugoslavije, še posebej pa po vstopu Slovenije v Evropsko unijo, so postale prostor, ki presega politične, verske in ideološke razlike, v času nacionalizmov 19. stoletja pa so bile prostor ostrih mednarodnih bojev.

Slika 1: Triglav se pojavlja v kar dveh od treh državnih simbolov. V grbu Republike Slovenije in prek tega v zastavi Republike Slovenije. Na fotografiji plapolata poleg slovenske zastave še zastavi Planinskega društva Radovljica in Planinske zveze Slovenije (PZS), v ozadju se vidi Triglav, fotografirano je pred Roblekovim domom na Begunjsčici. Kot bo bralec lahko v nadaljevanju prebral, so zgoraj naštetih »akterji« posredno in neposredno pomembni za končno upodobitev grba.

Foto: P. Mikša, 2020

Kljub nedvomno intenzivni vpetosti gora v slovensko identiteto objektivni geografski kazalci kažejo, da v Sloveniji prave gorske pokrajine zavzemajo majhen delež površine, prav tako na teh območjih živi malo prebivalstva. Območja nad 1500 metrov obsegajo le 1,5 % površja Slovenije, nad 2000 metrov pa ga je le 0,4 %. Še manj gorskosti najdemo pri razporeditvi poselitve po višinskih pasovih. Le 0,3 % prebivalstva živi nad 1000 metrov, stalne poselitve nad 1330 metrov pa praktično ni. A kljub tem skromnim številkam naravnogeografske členitve Slovenije vse po vrsti prepoznajo Alpe kot samostojno regijo (Mikša, Ogrin in Glojek, 2017; Perko, Ciglič in Zorn, 2020).

Zakaj se torej ideološka samokonstrukcija in samopercepcija Slovencev močno središči okoli gorskosti, da se imamo kulturno in zgodovinsko za alpski narod, čeprav geografsko gledano visokogorje predstavlja le manjši del ozemlja? Zakaj in kako so torej gore postale simbol slovenske nacionalne identitete? Prepričan sem, da je to neskladje vezano (predvsem) na zgodovinsko dogajanje na tem prostoru od konca 19. stoletja naprej ter tako daje povezavi gora in slovenstva racionalno osnovo za današnjo percepcijo gora. Glavno vlogo v tej zgodbi pa ima že od konca 19. stoletja naša najvišja gora – Triglav.

Boj za gore v slovenskih Alpah

Gorski vrhovi so od druge polovice 19. stoletja postajali vedno bolj obiskani, saj je s krepitvijo meščanstva in industrijske družbe vse več ljudi imelo čas (»prosti čas«) za obiskovanje gora. S tem pa se je nacionalni boj med Nemci in Slovenci v habsburški monarhiji, izvirajoč iz pomladi

narodov (1848), prenesel iz mest v visokogorje ter se kazal zlasti v obliki tekme za osvajanje vrhov, nadelavo poti in gradnjo koč (Mikša, 2011). Planinstvo je postalo orodje za simbolno prilasčanje gora. Lahko bi rekli, da je šlo za tekmo pri »markiranju« gora. Osrednje območje tega markiranja so bile Julijske Alpe, zlasti njihov najvišji del, Triglavsko pogorje (Mikša in Zorn, 2018b). Od zadnje četrtine 19. stoletja sta bili poglobitni organizaciji, ki sta markirali gore (na Slovenskem sta bili s svojimi sekcijami prisotni od 1874) Nemško-avstrijsko planinsko društvo (DÖAV) in Avstrijski turistični klub (ÖTC). Skupaj sta razvijali mrežo zavetišč in gorskih poti, ki sta jih markirali izključno z nemškimi napisi (kažipotne table, imena koč itd.) (Mikša in Ajlec, 2015; Lovšin, 1944). Ko so 1887 Nemci pod Triglavom zgradili Deschmannhütte, je Karl Deschmann, načelnik kranjske sekcije DÖAV, zapisal: »In ti, visoki Triglav, pazi na nas, nemške sinove, in s svojo glavo varuj našo nemško zemljo.« Sočasno je predstavnik DÖAV v Berlinu poimenoval Triglav za »nemškega kralja Julijskih Alp«. (Mikša, 2015) Kmalu zatem, leta 1893, so Slovenci ustanovili Slovensko planinsko društvo (SPD; danes je njegov naslednik PZS) ter se s tem korakom odločno uprli tovrstnemu markiranju. Z uporabo slovenskih imen, nadelavo poti, načinom markiranja ter izgradnjo slovenskih koč so posebej v Triglavskem pogorju želeli onemogočiti Nemce pri prisvajanju gora, ki so jih imeli za slovenske (Mikša in Ajlec, 2015). Izbruhnilo je tekmovanje v gradnji koč in poti, ki je kulminiralo v medsebojnem obračunavanju. To je obsegalo uničevanje imetja, fizične spopade ipd., ki so bili kmalu poimenovani »boj za gore« (Mikša in Zorn, 2018c). Največji triumf slovenske strani je bil nakup vrha Triglava (leta 1895), kjer je slovenski

Največji triumf slovenske strani je bil nakup vrha Triglava leta 1895, kjer je slovenski župnik Jakob Aljaž nato postavil stolp – (še vedno) najvišjo slovensko markacijo.

Slika 2: Triglav so kot markacijo svojega ozemlja prikazovali: **Italijani** (prva slika levo) na propagandnih razglednicah (*Saluti dalla Guardia alla frontiera*) z upodobitvijo sektorskega mejnika št. 10, ki je stal na najvišjem vrhu rapalske meje Triglavu (risba ne prikazuje pravilne vedute; vir fotografije Milan Škrabec); **Jugoslovani** – druga slika prikazuje pripadnike jugoslovanske nacionalistične organizacije ORJUNA, ki stojijo ob Aljaževem stolpu, obarvanem v barve jugoslovanske trobojnice (v obdobju 1920–1925 meja na terenu še ni bila dokončno določena in ni bilo jasno, na kateri strani državne meje bo stal Aljažev stolp na vrhu Triglavu; vir fotografije Slovenski planinski muzej); **Nemci** so Triglav v času druge svetovne vojne umestili na poštno znamko (vir Peter Mikša); **Slovenci** (slika desno; vir Slovenski planinski muzej) – slovenski partizani so leta 1944 pristopili na vrh Triglavu, tam razobesili slovensko narodno trobojnico ter porušili mejni kamen rapalske meje ob vzkliku: »Tukaj nikoli več meje!«

župnik Jakob Aljaž nato postavil stolp – (še vedno) najvišjo slovensko markacijo (Strojin, 2009). Boju za slovensko podobo domačih gora so se pridružili slovenski alpinisti, ki so začeli osvajati stene teh gora, predvsem Triglavsko severno steno (Mikša in Golob, 2013; Kajzelj in Drogenik, 1982).

Slovenci so takšne zmage na narodnih frontah doživljali zelo srčno, dvigale so jim samozavest. Predvsem postavitve stolpa je bila tisto dejanje, ki je v javnosti v naslednjih letih najbolj odmevalo in nakazovalo zmago Slovencev nad Nemci. Slovenci so prek Aljaža, njegovega nakupa vrha in gradenj slovenskih koč čutili, kot da svojo zemljo trgajo iz nemških rok nazaj v slovenske (Mikša, Ogrin in Glojek, 2017, str. 23). »Osvojitve« Triglava pred nemškimi planinci je bil za Slovence simbolni dokaz, da je gorski svet slovenski, da prostor pod njimi naseljuje slovenski narod (Kučan, 1998).

Toda zgodba »boja za gore« se tu še ni končala. Slovenci so dobili novega sovražnika. Z razpadom Avstro-Ogrske in podpisom Rapalske pogodbe med novoustanovljeno Kraljevino SHS in Kraljevino Italijo (1920), ki je z mejo močno posegla v slovensko etnično ozemlje in Julijske Alpe (Mikša in Zorn, 2018a), se je nacionalni boj v gorah preusmeril od Nemcev k Italijanom. Nova meja je Julijske Alpe presekal po osrednjem grebenu, državna meja pa je potekala tudi prek Triglava. Boj za gore, zlasti za Triglav, se je kazal v številu planincev, ki so se podali na njegov vrh z obeh strani, v številnih grafitih, ki so se pojavljali na Aljaževem stolpu, na skalah na vrhu Triglava, kočah itd. Zahodne Julijske Alpe so čedalje bolj dobivale italijansko

podobo, npr. z italijanskimi zemljepisnimi imeni in simboli ter novimi visokogorskimi zgradbami (Mikša in Zorn, 2018b). Prav določevanje meje in italijanska ekspanzionistična politika sta najverjetneje pripomogla, da je Triglav še močneje posta(ja)l simbol Slovencev, k temu pa je gotovo pripomoglo tudi izražanje Triglava kot simbola Italije (glej propagandno razglednico »Saluti dalla Guardia alla frontiera« rapalske meje, kjer italijanski vojak sloni na mejnem kamnu, v ozadju pa je Triglav: v Narod naš dokaze hrani: stare razglednice, ki jo je izdal in založil Arhiv Republike Slovenije leta 2005).

Po drugi svetovni vojni je bilo tovrstnega nacionalnega boja konec. Poimenovanja vrhov, prvenstvenih poti, koč in drugih nacionalnih markacij v visokogorju je postalo izključno slovensko. Triglav je iz slovenskega simbola postal tudi simbol Jugoslavije, ki pa je hkrati podzavestno vedno označeval Slovence. Zimski in drugi športi, povezani z gorami, so v iskanju slovenske identitete znotraj večnacionalne Jugoslavije postali slovenski nacionalni športi (od leta 1968, ko v Sloveniji podeljujejo priznanja za športnice/športnike leta, so tovrstni športi (zimski športi in planinstvo) pridobili skupno kar za 43,48 % priznanj!). Slovenci so se istovetili z gorsko ikonografijo v glasbi (narodnozabavna glasba – Avseniki), kulturi in filmu (povojna nadgradnja medvojnega t. i. bergfilma). V tej smeri je bila narejena tudi najpomembnejša slovenska turistična oglaševalska akcija »Slovenija, moja dežela« (s podnaslovom Na sončni strani Alp!), ki je nastala v osemdesetih letih prejšnjega stoletja in je bila najprej zasnovana izključno za promocijo

»Osvojitve« Triglava pred nemškimi planinci je bil za Slovence simbolni dokaz, da je gorski svet slovenski, da prostor pod njimi naseljuje slovenski narod.

Slika 3: Triglav se kot simbolna slovenska gora pojavi že na prvi slovenski znamki, na t. i. Verigarju leta 1919 (levo; vir fotografije Muzej novejšje zgodovine Slovenije), prvič pa ga je leta 1934 kot simbol Slovencev v grb postavil najpomembnejši slovenski arhitekt Jože Plečnik (sredina; vir fotografije Peter Mikša). V obliki Triglava je oblikovan tudi nagrobnik treh največjih slovenskih literatov iz časa slovenske moderne (Ivan Cankar, Dragotin Kette, Josip Murn). Vir fotografije: P. Mikša

slovenskega turizma (Repe in Kerec, 2017), a je kmalu sprožila nepričakovan širši čustveni odziv Slovencev in težnjo po samostojni Sloveniji. Oglas se začne in konča z gorami, v skupaj 93-sekundnem filmu se gore pojavijo kar 8-krat oz. so prisotne v časovnem okviru 32 sekund.

Vse to je znatno prispevalo k slovenski nacionalni gorski identiteti in patriotizmu. Ob razglasitvi samostojne Slovenije leta 1991 je še isti večer na zasneženem vrhu Triglava zaplapolala slovenska trobojnica, simbol Triglava pa je prešel v slovenski državni grb in prek njega v zastavo (Čokl, 2015). Z uvedbo evra v Sloveniji je Triglav prišel tudi na evrske kovance in tako tudi danes označuje (gorsko) identiteto Slovencev v večnacionalni evropski povezavi.

Triglav na slikah, v pesnitvah ... in heraldiki

Pri Slovencih velja prepričanje, da se je pojmovanje slovenske narodne identitete zasnovovalo, krepilo in poglobljalo pretežno na podlagi jezika in književnih stvaritev (Kučan, 1998). Kar pa ne drži povsem, saj je bila družbena predstava o prostoru oz. prostorska percepcija že od nekdaj zelo pomemben segment iskanja slovenske identitete, ki pa se ni navezovala zgolj na z mejami določeno ozemlje, saj so bile ravno pri opredeljevanju meja nacionalnega ozemlja nenehne težave, temveč zlasti na druge in drugačne prostorske enote (Kučan, 1998). Tovrstni glavni geosimboli so bili: morje, Panonska nižina ter gore (Repe in Kerec, 2017). Med temi tremi glavnimi identitetami, tj. alpsko, mediteransko in panonsko, je tudi skozi zgoraj opisani nacionalni »boj za gore« prevladala alpska oz. gorska identiteta in Triglav kot njen najpomembnejši geosimbol.

Slikar in ilustrator Maksim Gaspari je leta 1904 v okviru svojega propagandnega delovanja, usmerjenega v bujenje narodne zavesti, izdelal razglednico »Iz naroda za narod«, na kateri je slovensko ozemlje upodobil s tremi ključnimi prostorskimi identifikatorji: Triglavom, Ljubljanskim gradom in Jadranskim morjem (Kučan, 1998, str. 106). Povezovanju Triglava in slovenstva pa lahko sledimo še pred Gasparijem. Mnoge slikarske upodobitve Triglava so nastajale že od začetka 19. stoletja dalje. Gorsko pokrajino in seveda tudi Triglav so upodabljali zgodnji planinski krajinarji, na primer Anton Karinger in Marko Pernhart, kasneje tudi Ladislav Benesch, Valentin Hodnik, impresionisti Ivan Grohar, Rihard Jakopič, Matija Jama in drugi. Še pomembnejšo vlogo pri slovenski

narodni identifikaciji z gorskim svetom pa predstavljajo razglednice, ki se pojavijo konec 19. stoletja (Ravninar idr., 2009), gore tudi prek njih postanejo viden simbol razpoznavanja in reprezentativnosti na ravni številnih posameznikov, kar se kaže v množičnosti pošiljanja razglednic z motivom slovenskih gora ter napisom Planinski pozdrav ali kar z motivom naše najvišje gore ter napisom Pozdrav s Triglava in s podobo Aljaževega stolpa (Mikša, Ogrin in Glojek, 2017, str. 23). Slikarski čopič in fotografska kamera sta tako vsak po svoje prispevala pomemben delež k spoznavanju lepote slovenske zemlje in k prebujanju narodne zavesti (Kambič, 1980).

Triglav je bil že pred tem povezovalno sredstvo s slovenstvom v pesniških in prozaičnih delih. Že France Prešeren je v Uvodu h Krstu pri Savici (napisano leta 1835) Slovence postavil pod okrilje »kranjskega sivega poglavarja« in posredno (ali pa zavedno?) začrtal oblikovanje simbola (Kučan, 1998, str. 79; Strojnik, 1980). Pesnik Oton Župančič je v svoji pesnitvi Duma, napisani v letih 1904–1908, domovino označil s Triglavom in Karavankami kot poglavitnima toponimoma: »Kje, domovina, si? Ali na poljih teh? Še pod Triglavom, okrog Karavank?« (Župančič, 1908, str. 109). Nagrobnik njegovim trem literarnim sopotnikom iz slovenske moderne (Cankar, Kette, Murn), ki ga je leta 1924 v Ljubljani zasnoval arhitekt Dušan Grabrijan v Plečnikovi šoli, postavljen pa je bil leta 1925, je v vrhnjem delu oblikovan tako, da simbolično ponazarja Triglav. Leta 1919 je Triglav upodobljen na prvih slovenskih znamkah – znamenitem Verigarju iz leta 1919. Osnutke zanje je naredil slikar Ivan Vavpotič in Triglav upodobil med nogami sužnja, ki trga okove (Štampfl, 1989, str. 388). Triglav »igra« glavno vlogo v prvem slovenskem igranem celovečernem (nemem) filmu V kraljestvu Zlatoroga iz leta 1931, drugi film – Triglavske strmine iz leta 1932 – ima Triglav že v imenu (Mikša in Gradnik, 2017).

Kot heraldični znak Triglav prvič srečamo že leta 1887, ko se pojavi na žigu župnije Bohinjska Srednja vas (ARS, SI AS 16). Kot nedvoumen simbol Slovencev pa ga je prvič leta 1934 upodobil arhitekt Jože Plečnik v načrtu za tako imenovano Šverljugovo Marijino znamenje pred župnijsko cerkvijo na Bledu (znamenje je prvotno stalo pod Šverljugovo vilo, današnja vilo Epos). Umestil ga je na kamniti plašč kipa Marije oziroma Matere Božje. Na perutih dvoglavega kraljevega orla je upodobil tri grbe tedanjih jugoslovanskih narodov (srbskega, slovenskega in hrvaškega), pri čemer je slovenski grb oblikoval kot Triglav, nad katerim sveti

Pomembno vlogo pri slovenski narodni identifikaciji z gorskim svetom predstavljajo razglednice, ki se pojavijo konec 19. stoletja: gore tudi prek njih postanejo viden simbol, kar se kaže v množičnosti pošiljanja razglednic z motivom slovenskih gora ali z motivom naše najvišje gore ter napisom Pozdrav s Triglava in s podobo Aljaževega stolpa.

šesterokraka zvezda grofov Celjskih (Mikša, 2017). Plečnik ga je kot slovenski simbol uporabil tudi na pročelju vhodnih vrat Narodne in univerzitetne knjižnice. Ko ji je bil leta 1945 priznan tudi pravni status slovenske nacionalne knjižnice in je postala Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, so do leta 1948 nad vhod namestili nov napis in na balkonsko balustrado slovenski grb. Tega je pod Plečnikovim nadzorstvom po vsej verjetnosti risal Peter Trpin (Rapoša, 1997).

Slika 4: Triglav kot znak Osvobodilne fronte.
Vir fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije

Vendar pa to niso bile edine upodobitve Triglava. Najbolj znana je v obliki treh stožcev, katerih srednji je višji, stranska pa sta enaka. Tako je bil tudi opisan Triglav v prvi slovenski ustavi leta 1947, v kateri je opis slovenskega grba. Stilizacija izhaja že iz časa druge svetovne vojne, ko ga je takoj po okupaciji Slovenije prevzela odporiška stran. Postal je simbol Osvobodilne fronte slovenskega naroda (OF): v njenem ilegalnem tisku, na letakih in plakatih, denarju in na obveznicah posojila svobode, v imenih njenih podskupin in glasil, na štampiljkah, v obliki vojaške kape triglavke in tako dalje.

Podoba Triglava, znak Osvobodilne fronte slovenskega naroda, srečamo ob razmahu narodnoosvobodilnega boja v zadnji tretjini leta 1941. Izmislila sta si jo arhitekta Marjan Tepina in Edo Ravnikar. Za ta znak sta se odločila zato, ker ga je bilo mogoče hitro in enostavno narisati (Kos, 1983, str. 7).

Prehod iz simbola v grb

Lik Triglava je prvič dokumentiran na trosilnem listku, kakršne so pripadniki OF trosili po ljubljanskih ulicah 28. oktobra 1941 (Kos, 1983, str. 7). Novembra je bil znak Triglava kot simbol Osvobodilne fronte že splošno uveljavljen. Pojavil se je tudi na novi naslovnici Slovenskega poročevalca, prvič 8. novembra 1941 (Slovenski poročevalec, 8. 11. 1941, letnik 2, št. 24, str. 1).

Vsi ti prvi znaki Osvobodilne fronte so imeli poleg stožcev Triglava napisani še črki OF (Kos, 1983, str. 8). Proti koncu vojne pa je črki OF zamenjala (rdeča) zvezda.

Slika 5: Triglav upodobljen na partizanskem denarju, na slovenskem plačilnem bonu za 5 lir (1. serija, osnutek naredil Branko Simčič) iz leta 1944.
Vir fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije

Po sprejemu odloka o priključitvi Slovenskega primorja združeni Sloveniji in Jugoslaviji sredi septembra 1943 in po zasedanju zbora odposlancev slovenskega naroda v začetku oktobra istega leta v Kočevju so po zamisli Franceta Bevka, podpredsednika Narodnoosvobodilnega sveta za primorsko Slovenijo, in tajnika istega sveta Aleša Beblerja vnesli v znak novi del: valovite črte v vznožju lika Triglava, simbol slovenskega morja. Prve risbe dopoljenega znaka je izdelal akademski slikar Božidar Jakac (Kos, 1983, str. 9).

Na partizanskem denarju lahko leta 1944 zasledimo novo stopnjo razvoja grba. Osnutke za plačilne bone, ki so jih izdali konec septembra 1944, je izdelal arhitekt Branko Simčič. Na bonih je narisal Triglav z valovitimi črtami v vznožju. Po sprejetju odloka o priključitvi Slovenskega primorja k Jugoslaviji septembra 1943 so na vznožje Triglava vrisali valovnice, ki ponazarjajo naše morje, saj so se zavedali, da bo po koncu vojne pripadalo Sloveniji. Triglav je obdan z nekakšnim vencem žarkov, ki nad najvišjim stožcem oklepajo peterokrako zvezdo. Kratice OF ni več (Kos, 1977, str. 101, 105; Simčič, 1969, str. 433). Simčič je kombinacijo Triglava in morja po osvoboditvi dopolnil še z lipovimi vejicami. Najprej je morje narisal s petimi valovitimi črtami, a naj bi mu Marjan Breclj rekel: »Teh valov je preveč, ker bomo imeli morja bolj malo!« (Simčič, 1969, str. 432). Zato je dve črti izbrisal »tako, da so sedaj v grbu samo tri« (Simčič, 1969, str. 432).

V letu 1944 je Simčič iskal še drugačne upodobitve grba. Poskusil se je opreti na staro tradicijo grbov. Triglav z morjem je postavil na temen ščit, nad njim je postavil peterokrako zvezdo, ščit sam pa obdal z lipovima vejicama in trakom. Podoba grba na ščitu pa se ni

uveljavila, četudi so jo veliko uporabljali, pač pa sta lipovi vejici in trak, ki ju povezuje, prišli v kasnejšo podobo grba (Kos, 1983, str. 10–11). Simčič je marca 1944 izdelal naslovnico pisemskega papirja in osnutek za žig predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. Na njima je upodobil grb s Triglavom in morjem. Obdana sta z vencem žitnih klasov, povezanih s trakom, ki zgoraj oklepajo peterokrako zvezdo. To je že podoba republiškega grba, ki je ob ustavni uzakonitvi dobila samo še lipovi vejici. Venec žitnih klasov okoli srednjega dela grba je gotovo posnet po grbu Sovjetske zveze in po znaku, ki so ga jugoslovanski komunisti uporabljali v dvajsetih letih (Kos, 1983, str. 11).

Slika 6: Triglav v slovenskem grbu na zasedanju ustavodajne skupščine leta 1946.

Vir fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije

Republiški grb

Na svoji prvi seji 26. aprila 1945 je predsedstvo Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) sprejelo osnutek grba. Odločitev predsedstva SNOS 26. aprila 1945 je bila prva uradna odločitev o podobi prihodnjega republiškega grba (Kos, 1983, str. 11). Vprašanje končne podobe grba se je postavilo šele ob pripravah osnutka ustave Ljudske republike Slovenije, to je po drugem zasedanju SNOS. Sprožilo ga je predsedstvo narodne vlade Slovenije. Iz dopisa organizacijskega sekretarja predsedstva Josipa Globevnika z dne 19. oktobra 1946 izvemo, da je predsedstvo poklicalo nekaj arhitektov in profesorjev, naj napravijo osnutke republiškega grba. Svoje osnutke so predložili arhitekti Boris Kobe, Edo Ravnikar, Branko Simčič, akademski slikar Anton Gojmir Kos in inženir Herman Hus (Kos, 1983, str. 11–12). Pregledali so jih predsednik predsedstva Josip Vidmar, predsednik narodne vlade Miha Marinko in podpredsednik vlade Marjan Breclj, soglasno pa so se odločili za osnutek arhitekta Branka Simčiča. Simčičev osnutek je predsedstvo

poslalo v dveh izvodih predsedstvu narodne vlade, ki je enega poslalo v Beograd, kjer so hoteli uskladiti podobe republiških grbov (Kos, 1983, str. 12). Slovenski osnutek v Beogradu pa očitno ni doživel nobene spremembe, saj je bil 15. decembra 1946 objavljen v dnevnem časopisju v bistvu nespremenjeni Simčičev osnutek (Slovenski poročevalec, 15. 12. 1946, letnik 7, številka 294, priloga: Osnutek ustave Ljudske republike Slovenije).

Januarja 1947 je ustavodajni odbor sprejel končno odločitev glede republiškega grba, člen v ustavi se glasi: »Državni grb Ljudske republike Slovenije je polje, obdano z žitnim klasjem. Klasje je spodaj povezano s trakom in prepleteno z lipovimi listi. Med vrhovoma klasja je peterokraka zvezda. V spodnjem delu polja so na dnu tri valovite črte, predstavljajoče morje. Nad njimi se dvigajo trije stožci, katerih srednji je višji, stranska pa sta enaka; stožci predstavljajo Triglav.« (Ustava Ljudske republike Slovenije 1947, člen 3, 4). V slavnostni izdaji ustave iz leta 1947 je grb naslikan z zlato barvo in rdečo obrobo, zvezda pa je rdeča in ima zlato obrobo. V drugih publikacijah se uporabljajo različne variacije (Enciklopedija Slovenije, 1989, str. 378–379). Slovenski grb je opisan tudi v ustavi Federativne ljudske republike Jugoslavije iz leta 1948: »Državni grb Ljudske republike Slovenije je polje, obdano z žitnim klasjem. Klasje je spodaj povezano s trakom in prepleteno z lipovimi listi. Med vrhovoma klasja je peterokraka zvezda. V spodnjem polju so na dnu tri valovite črte, predstavljajoče morje. Nad njimi se dvigajo trije stožci, katerih srednji je višji, stranska pa sta

Slika 7: Triglav se pojavi tudi na prvih poštinih znamkah samostojne države.

Vir fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije

enaka; stožci predstavljajo Triglav.« (Ustava FLRJ in ustave ljudskih republik, člen 3, str. 172). Opis grba v ustavi iz leta 1963 je doživel le stilistične spremembe, v nespremenjeni obliki je bil vključen tudi v ustavo iz leta 1974 (Ustava Socialistične republike Slovenije 1974, člen 8, str. 37).

Triglav na slovenskem državnem grbu in zastavi

V procesu osamosvajanja Slovenije od Jugoslavije je bilo vsebinsko zastavljeno in načrtovano, da nova država Slovenija dobi grb in zastavo. V Osnutku ustave Republike Slovenije leta 1990 (Poročevalec Skupščine Republike Slovenije in Skupščine SFR Jugoslavije za delegacije in delegate, 19. 10. 1990, letnik 16, št. 17) o grbu in zastavi še ni govora. Skupščina Republike Slovenije je 8. aprila 1991 v dnevem časopisu (Skupščina Republike Slovenije... Delo 33, št. 81, str. 2.) objavila javni natečaj za oblikovanje grba Republike Slovenije, prispelle predloge pa je pristojna komisija ocenjevala 23. in 27. maja 1991 (Grboslovje, 15. 3. 2021). Razdeljeni v tri skupine so izmed 87 prejetih predlogov izbrali štiri finalna natečajna dela. Nagrade niso podelili, so pa odkupili dela avtorjev Branka Vovka, Marka Pogačnika, Bojana Haberla in Daneta Petka. Na koncu je bil izbran predlog akademskega kiparja Marka Pogačnika. Grb Republike Slovenije ima obliko ščita, v sredini katerega je na modri podlagi silhueta Triglava v beli barvi, pod njim sta dve modri črti, ki predstavljata slovensko morje in reke, nad njim pa so v obliki navzdol obrnjenega trikotnika razporejene tri zlate zvezde, s katerimi je ohranjen spomin na zlato barvo v zgodovinski zastavi dežele Kranjske. Spekter treh barv slovenske tribarvnice zaključuje rdeča barva, ki deluje kot obroba ščita na levi in desni strani (Grboslovje, 15. 3. 2021). Uradni zapis v ustavi iz leta 1991 pa se glasi: »Grb Slovenije ima obliko ščita. V sredini ščita je na modri podlagi lik Triglava v beli barvi, pod njim sta dve valoviti modri črti, ki ponazarjata morje in reke, nad njim pa so v obliki navzdol obrnjenega trikotnika razporejene tri zlate šesterokrake zvezde. Ščit je ob stranicah rdeče obrobljen. Grb se oblikuje po določenem geometrijskem in barvnem pravilu. Zastava Slovenije je belo-modro-rdeča slovenska narodna zastava z grbom Slovenije. Razmerje med širino in dolžino zastave je ena proti dve. Barve zastave gredo po vrstnem redu: bela, modra, rdeča. Vsaka barva zavzema po širini tretjino prostora zastave. Grb je v levem zgornjem delu zastave tako, da sega z eno polovico v belo polje, z drugo pa v modro.« (Ustava Republike Slovenije in Ustavni zakon za izvedbo ustave Republike Slovenije 1991, člen 6, 5–6).

Slika 8: 8. oktobra 1991 je Banka Slovenije izročila v obtok vrednostne bone kot začasni, nov denar samostojne države Slovenije s Triglavom na njem. Vir fotografije: Muzej novejšje zgodovine Slovenije

Sklep

Z višino 2.864 m je Triglav najvišji vrh v Julijskih Alpah in Sloveniji. Med Slovenci velja za poglobitni narodni simbol. Upodobljen je na dveh od treh državnih simbolov. Namreč, prikazan je na grbu Republike Slovenije in posledično na državni zastavi. Ne vemo, kakšno vlogo bi dandanes imel Triglav, če ne bi Jakob Aljaž kupil njegovega vrha leta 1895 in tam postavil jeklen stolp, ki so ga takoj poimenovali Aljažev stolp. S tem je Aljaž, sicer član Slovenskega planinskega društva in goreč nasprotnik nemške prilastitve slovenskih gor v obdobju t. i. boja za gore, postavil najvidnejšo slovensko markacijo v slovenskih gorah. Napis *Aljažev stolp* je bil prvi napis v slovenskem jeziku v triglavskem pogorju. Do takrat so bili vsi napisi in markacije nemški. S tem je Nemcem dal vedeti, da je Triglav slovenski in omejil vpliv nemških planinskih društev v slovenskih gorah. Zaradi tega je v desetletjih, ki so sledila, Triglav za večino Slovencev postal narodni simbol, saj so menili, da je skozi boj za gore slovensko ozemlje, ki je bilo pred tem v rokah Nemcev, spet prešlo v roke slovenskih lastnikov. Nova meja med Italijo in Kraljevino Srbom, Hrvatov in Slovencev (kasneje Kraljevino Jugoslavijo) po prvi svetovni vojni, tj. rapalska meja, je potekala preko vrha Triglava, s čimer je prvič postal najvišji vrh v državi. Arhitekt Jože Plečnik ga je prvič upodobil kot simbol slovenstva v svojem načrtu za t. i. Šverljugovo Marijino znamenje leta 1934: dvoglavni kraljevi orel na Marijinem plašču nosi grb t. i. jugoslovanskih plemen (srbskega, slovenskega in

hrvaškega), pri čemer je slovenski grb zasnovan kot Triglav s šestokrako zvezdo Celjskih grofov nad njim. Med drugo svetovno vojno, v času okupacije Slovenije, je Triglav postal simbol Osvobodilne fronte konec leta 1941. Simbol sta oblikovala arhitekta Marjan Tepina in Edo Ravnikar. Prvič je bil dokumentiran na letakih, ki so jih pripadniki Osvobodilne fronte odvrgli na ljubljanskih ulicah 28. oktobra 1941.

Po uvedbi nove slovenske ustave znotraj Federativne ljudske republike Jugoslavije (kasneje Socialistična federativna republika Jugoslavija) je Triglav postal uradni državni simbol leta 1947 z upodobitvijo na grbu. Leta 1991, ko se je Slovenija osamosvojila, je postal sestavni del novega grba Republike Slovenije in posledično njene zastave.

Viri in literatura

Arhivski viri:

1. Arhiv Republike Slovenije, SI AS 16 Deželno predsedstvo za Kranjsko, škatla 4, konvolut 6, mapa z napisom 2986p (1887).

Časopisni viri:

1. Slovenski poročevalec, 8. 11. 1941, letnik 2, št. 24.
2. Slovenski poročevalec, 15. 12. 1946, letnik 7, številka 294, priloga: Osnutek ustave Ljudske Republike.

Internetni viri:

1. Čokl, K. J. Kako je Triglav postal simbol Slovenije. Medmrežje, 17. 5. 2015. <http://radioprvi.rtvsllo.si/2015/05/slovinci-in-simbolika-triglava/> (28. 2. 2018).
2. Grboslovje. Medmrežje 3 http://www.grboslovje.si/novice/article_2011_12_20_0005.php (28. 3. 2018).

Literatura:

1. Ciglič, R., Perko, D., Zorn, M. (2020). *The geography of Slovenia: small but diverse*. Cham: Springer Nature, cop. 2020.
2. Enciklopedija Slovenije, 3 Eg/Hab, geslo Grb Socialistične Republike Slovenije, 1989.
3. Lovšin, E. (1944). V *Triglavu in v njegovi soseščini: planinske študije in doživetja*. Samozaložba.
4. Kambič, M. (1980). Triglav v slovenski fotografiji. V: *Triglav, gora naših gora*. Obzorja.
5. Kajzelj, M. (1932). *Naš alpinizem*. Turistovski klub Skala.
6. Kučan, A. (1998). *Krajina kot nacionalni simbol*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
7. Kos, J. (1983). Grb Socialistične republike Slovenije. Arhivi 6, 1983, št. 1-2, str. 7-14.
8. Kos, P. (1977). *Slovenska partizanska plačilna sredstva = The Slovene partisan means of payment = Les moyens de paiements des partisans slovènes*. Narodna banka Slovenije.
9. Mikša, P., Ajlec, K. (2015). *Slovensko planinstvo*. Planinska zveza Slovenije.
10. Mikša, P. (2015). »Da je Triglav ostal v slovenskih rokah, je največ moja zasluga.« Jakob Aljaž in njegovo planinsko delovanje v Triglavskem pogorju.

Zgodovinski časopis, 69/1-2 (2015), 112-123.

11. Mikša, P. (2011). Narodnostni boji v planinstvu na Slovenskem do 1. svetovne vojne. *Zgodovina na vse: vse za zgodovino*. Leto 18, št. 2 (2011), str. 59-69.
12. Mikša P., Ogrin M., Glojek, K. (2017). Od kod gorska identiteta Slovencev? *Geografski obzornik: časopis za geografsko vzgojo in izobraževanje*. Letn. 64, št. 3/4 (2017), str. 10-28.
13. Mikša, P., Gradnik, E. (2017). *Trden kakor skala: kratka zgodovina Turistovskega kluba Skala*. Planinska zveza Slovenije.
14. Mikša, P. (2017). *Triglav in Jakob Aljaž*. Viharnik.
15. Mikša, P., Zorn, M. (2018a). Rapalska meja: četrto stoletje obstoja in stoletje dediščine. V: Ajlec, Kornelija (ur.), Balkovec, Bojan (ur.), Repe, Božo (ur.). Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. in 20. stoletja. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, str. 605-641, ilustr. Historia, 25.
16. Mikša, P., Zorn, M. (2018b). National marking of Slovenian mountains before World War I = Nacionalno markiranje slovenskih gora pred prvo svetovno vojno. *Igra ustvarjalnosti: teorija in praksa urejanja prostora*. št. 6, str. 22-29.
17. Mikša, P., Zorn, M. (2018c). The »battle« for the mountains: Germans versus Slovenes in the South-Eastern Alps in the late 19th and early 20th century. V: Daniels, Justin A. (ur.). *Advances in environmental research*. Vol. 65. New York: Nova Science Publishers, str. 199-227.
18. Mikša, P., Golob, U. (2013). *Zgodovina slovenskega alpinizma*. Friko, Mikša in partnerji.
19. Poročevalec Skupščine Republike Slovenije in Skupščine SFR Jugoslavije za delegacije in delegate, 19. 10. 1990, letnik 16, št. 17. Ljubljana.
20. Rapoša, K. (1997). *Prenova vhodnih vrat Plečnikove palače Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani*. Narodna in univerzitetna knjižnica.
21. Ravnihar, M. et. al. (2009). *Pozdrav z vrhov: slovensko planinstvo na starih razglednicah: [stare razglednice iz zbirke Marka Korenčana]*. Medium.
22. Repe, B., Kerec, D. (2017). *Slovenija, moja dežela: družbena revolucija v osemdesetih letih*. Cankarjeva založba.
23. Simčič, B. (1969). Kako smo risali partizanski denar. Borec 20-5.
24. Strojini, T. (1980). Triglav v predvojni planinski književnosti. V: *Triglav, gora naših gora*. Obzorja.
25. Strojini, T. (2009). *Zgodovina slovenskega planinstva: Slovenska planinska organizacija: SPD-PZS: 1893-1948-2003*. Didakta.
26. Skupščina Republike Slovenije, 6100 Ljubljana, Šubičeva 4 razpisuje javni natečaj za oblikovanje grba in idejnih aplikacij grba Republike Slovenije. Delo 33 (8. apr. 1991), št. 81.
27. Štampfl, J. (1989). Triglav potuje s pošto po svetu: na znamkah, dopisnicah in žigih upodobljena gora. *Planinski vestnik* 1989, let. 89, št. 9.
28. Ustava FLRJ in ustave ljudskih republik. Zbirka zakonov FLRJ, št. 22. Izdaja Uradnega lista FLRJ. Beograd, 1948.
29. Ustava Ljudske republike Slovenije, člen 3. Ljubljana, 1947.
30. Ustava Socialistične republike Slovenije, člen 8. Ljubljana, 1974.
31. Ustava Republike Slovenije in Ustavni zakon za izvedbo ustave Republike Slovenije. Celje, 1991.
32. Župančič, O. (1969). *Samogovori*. Obzorja.